

Κατερίνα Παπαθωμά-Μαστοροπούλου

ΑΠΟΗΧΟΣ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ Β ΣΤΟΝ ΟΜΗΡΟ;

Οἱ γνωστοὶ ὁμηρικοὶ στίχοι Z 168-69

πέμπε δέ μιν Λυκίηνδε, πόρην δ' ὃ γε σήματα λυγρά,
γράφας ἐν πίνακι πτυκτῶ θυμοφθόρα πολλά,

ἐπανελημμένα ἀπασχόλησαν, τὰ τελευταῖα κυρίως χρόνια, τὴν ἔρευνα.¹ Οἱ σχετικές ἐργασίες περιστρέφονται ἰδιαίτερα γύρω ἀπὸ τὸ βασικὸ ἐρώτημα: Γίνεται λόγος γιὰ γραφὴ στὸ παραπάνω χωρίο καὶ γιὰ ποιὰ; Ἀπὸ τοὺς ἐρευνητὲς ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ θέμα οἱ περισσότεροι δέχονται² ὅτι γίνεται λόγος γιὰ γραφὴ στὸ χωρίο αὐτό, ἐνῶ ἄλλοι τὸ ἀρνοῦνται.³ Ἀλλὰ

1. Evans, *Scripta Minoa*, v.1, Oxford 1909, σ.64 (=SM): Χρ. Τσούντα, «Οἱ Λύκιοι τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑλληνικῶν μύθων», *Λαογραφία* Z (1923) 189-206 (=«Λύκιοι»): A.W. Persson, *The Royal Tombs at Dendra Near Midea*, Lund 1931, σσ.65, 121 κέξ. (=The Royal Tombs): M.P. Nilsson, *The Mycenaean Origin of Greek Mythology*, California 1932, σσ.34, 51 κέξ., 61, 209, 212. – Ἡ Μυκηναϊκὴ προέλευσις τῆς Ἑλληνικῆς Μυθολογίας, μτφρ. I.K. Μαζαράκης Αἰνιάν, Ἀθήνα 1979, σσ.45, 62 κέξ., 71, 216, 218 (=Greek Mythology – Ἑλληνικὴ Μυθολογία) τοῦ ἴδιου, *Homer and Mycenae*, New York 1933/1968, σσ.261-64. (=Homer): Ἀντ. Σιγάλα, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γραφῆς, Θεσσαλονίκη 1934, σ.65, σημ.2 Fritz Schachermeyr, *Poseidon und die Entstehung des Griechischen Götterglaubens*, München 1950, σ.175 κέξ. (=Poseidon): S. Davis, «Writing and the Epic», *Acta Classica* 1 (1958) 139-146 Σπ. Μαρινάτου, Πρόλογος τοῦ Σπ. Ἰακωβίδη, Ἡ Μυκηναϊκὴ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1962, σσ.11-17 (=Πρόλογος) L.H. Jeffery, *The Local Scripts of Archaic Greece*, Oxford 1961/1963, σ.19 τῆς ἴδιας, «Writing in Relation to the Homeric Poems» στὸ Alan J.B. Wace-Frank H. Stubbings (ἐκδ.), *A Companion to Homer*, London 1962/63, σσ.555-56 (=Companion): A.J.B. Wace, «The Early Age of Greece», στὸ *Companion*, σ.354 T.B.L. Webster, «Historical Commentary», στὸ *Companion*, σ.453 I.Θ. Κακριδῆ, Ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν Ἀρχαίων, τόμος πρῶτος: Ὅμηρικά θέματα, Ἀθήνα 1965, σσ.28-35 (=Ὅμηρικά θέματα): F.J. Tritsch, «Bellerophon's Letter», *Atti e Memorie del 1o Congresso Internazionale di Micenologia*, Roma 27 Settembre - 3 Ottobre 1967, [Incunabula Graeca vol. XXV, 3], σσ.1223-30 (=Atti Roma) τοῦ ἴδιου, «Tirynthia Senata», *Kdmos* 7(1968) 124-37: J.Howard, *Dictys Cretensis: A Study of the Ephemeris Belli Trojani as a part 2*, Marbstone 1970, σσ. 42-44: J. Kerschensteiner, *Die Mykenische Welt in ihren schriftlichen Zeugnissen*, München 1970, σσ. 18-19 (=Die Mykenische Welt): J.Chadwick, *Documents in Mycenaean Greek*, Cambridge 1973,² σσ.3-4 (=Documents): Sterling Dow, «Writing in Homer», *Cambridge Ancient History* II (1973) 607-608 (=CAH): Frank H. Stubbings, «The First Heroic Age», *CAH* II (1973) 648 V.L. Aravantinos, «Osservazioni sulla Lettera di Proitos», *Studi Micenei ed Egeo-Anatolici* (=SMEA) 17(1976) 117-25 (=«Osservazioni»): Stefan Hiller, *Anzeiger für die Altertumswissenschaft* 29 (1976) σ.45: R.A. Prier, «Pre-Socratic Thought», *Quaderni Urbinate di Cultura Classica* 29(1978) 95-96: T.R. Bryce, «The Role of the Lukka People in Late Bronze Age Anatolia», *Antichthon* 13(1979) 10-11 (=The Lukka People): A. Heubeck, «Schrift», *Archaeologia Homerica*, band III, kapitel X (1979) 128 κέξ. (=«Schrift»): G.S. Kirk, *Homer and the Epic*, Cambridge 1965/1979, σσ.129-30.

2. Βλ. βιβλιογραφία στὶς σημ. 4,5,6.

3. Π.χ. ὁ Dow, «Writing in Homer», ὁ.π. σσ. 607-608.

καί ὅσοι δέχονται τὴν μνεία γραφῆς διαφωνοῦν ὡς πρὸς τὸ εἶδος τῆς Πρόκειται γιὰ τὴ γνωστὴ μας γραφὴ τῶν ἱστορικῶν χρόνων⁴ ἢ γιὰ κάποια προϊστορικὴ γραφὴ ἑλληνικὴ⁵ ἢ ξένη;⁶

Ἡ ἐξέταση τῶν συμφραζομένων, ὅπου ἐντάσσονται οἱ πρὸ πάνων ἐπίμαχοι στίχοι, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ ἀρχαιολογικὰ δεδομένα τῶν τελευταίων ἐτῶν καὶ μὲ τὸν τρόπο δημιουργίας τοῦ Ἔπους ἴσως μᾶς ὁδηγήσουν στὸ σωστό.

Στὸ Ζ τῆς Ἰλιάδας (στ.119 κέξ.) δυὸ μεγάλοι πολεμιστὲς, ὁ Ἕλληνας Διομήδης καὶ ὁ Γλαῦκος ἀπὸ τῆς Λυκίας, σύμμαχοι τῶν Τρώων, ἐτοιμάζονται νὰ ἀλληλοχτυπηθοῦν. Πρὶν ὅμως ἀρχίσουν τὸ κονταροχτύπημα, ὁ Διομήδης, ὅπως συνηθίζοταν τότε, ρωτᾷ τὸν ἀντίπαλό του πῶς τὸν λένε. Ἡ ἀπάντηση τοῦ Γλαύκου ἐκτείνεται σὲ ἐβδομήντα περίποι στίχους (Ζ 145-211). Στὴν ἀρχὴ τῆς ἀπάντησής του βρίσκονται οἱ περίφημοι στίχοι, οἱ γεμάτοι μελαγχολία γιὰ τὴ λιγύζωη μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου.⁷ Συνεχίζοντας ἀναφέρει ὅλη τὴν ἱστορία τῆς μεγάλης γενιᾶς του, ποὺ κρατοῦσε ἀπὸ τὸν Ἕλληνα Σίσυφο, τὸν βασιλιὰ τῆς Ἐφύρης⁸ (=Κορίνθου;). Παππούς του ἦταν ὁ ξεχωριστὸς γιὰ τὴν ὁμορφιά καὶ τὴν παλληκαριά του Βελλεροφόντης, γιὰ τὸν ὁποῖον ὁμως ὁ

...Προῖτος κακὰ μῆσατο θυμῷ,

ὃς ῥ' ἐκ δήμου ἔλασεν, ἐπεὶ πολὺ φέρτερος ἦεν,

Ἀργείων· Ζεὺς γάρ οἱ ὑπὸ σκήπτρῳ ἐδάμασσε.

τῷ δὲ γυνὴ Προΐτου ἐπεμήνατο, δι' Ἀντεια, 160

κρυπταδίῃ φιλότῃ μιγήμεναι· ἀλλὰ τὸν οὐ τι

πειθ' ἀγαθὰ φρονέοντα, δαΐφρονα Βελλεροφόντην.

ἢ δὲ ψευσαμένη Προΐτον βασιλῆα προσήυδα·

«τεθναίης, ὦ Προῖτ', ἢ κάκτανε Βελλεροφόντην,

ὃς μ' ἔθελεν φιλότῃ μιγήμεναι οὐκ ἔθελούσῃ». 165

ὥς φάτο, τὸν δὲ ἀνακτα χόλος λάβεν οἷον ἄκουσε·

κτείνει μὲν ῥ' ἀλέεινε, σεβάσσατο γὰρ τό γε θυμῷ,

πέμπε δὲ μιν Λυκίηνδε, πόρεν δ' ὁ γε σήματα λυγρὰ,

γράφας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλὰ,

4. Heubeck, «Schrift», σ.145.

5. M. Guarducci, *Epigrafi Greca* I, Roma 1967, σ.73, σημ. 1· Kerschensteiner, *Die Mykenische Welt*, σσ.18-19.

6. Τσοῦντα, «Λύκιοι», σ.192· Tritsch, «Bellerophon's Letter», ὁ.π. σσ.1223, 1225 τοῦ ἴδιου, «Tirynthia Semata», ὁ.π. σσ. 132, 135· Aravantinos, «Osservazioni», σσ. 117, 121 Nilsson, *Greek Mythology*, σ.61 – Ἑλληνικὴ Μυθολογία, σ.71.

7. «οἷη περ φύλλων γενεῇ, τοίῃ δὲ καὶ ἀνδρῶν». Γιὰ τὴν ἐπίδραση τοῦ χωρίου στὸν Μίμνερμο πρβλ. Ἄ. Σκιαδᾶ, Ἀρχαϊκὸς Λυρισμὸς 1, Ἀθήνα 1979, σσ.136-37.

8. Γιὰ μὴ διαφορετικὴ ταύτιση τῆς Ἐφύρης βλ. Μ. Σακελλαρίου, *Atti Roma* 2 (1968) 901-907.

δεῖξαι δ' ἠνώγειν ᾧ πενθερῷ, ὅφρ' ἀπόλοιτο. 170
 αὐτὰρ ὁ βῆ Λυκίηνδε θεῶν ὑπ' ἀμύμονι πομπῇ.
 ἀλλ' ὅτε δὴ Λυκίην ἔξε Ξάνθον τε ῥέοντα,
 προφρονέως μιν τίεν ἀναξ Λυκίης εὐρείης·
 ἐννήμαρ ξεινίσσε καὶ ἐννέα βοῦς ἰέρευσε.
 ἀλλ' ὅτε δὴ δεκάτῃ ἐφάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως, 175
 καὶ τότε μιν ἐρέεινε καὶ ἦτε σῆμα ἰδέσθαι,
 ὅτι ῥὰ οἱ γαμβροῖο πάρα Προΐτου φέροιτο.
 αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ σῆμα κακὸν παρεδέξατο γαμβροῦ,
 πρῶτον μὲν ῥα Χίμαιραν ἀμαймаκέτην ἐκέλευσε
 πεφνέμεν· ἢ δ' ἄρ' ἔην θεῖον γένος, οὐδ' ἀνθρώπων, 180
 πρῶσθε λέων, ὀπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα,
 δεινὸν ἀποπνείουσα πυρὸς μένος αἰθομένοιο.

Στὴ συνέχεια ὁ πενθερός τοῦ Προΐτου, γνωστός ἀπὸ ἄλλες πηγές μὲ τὸ ὄνομα Ἰοβάτης,⁹ τὸν στέλλει (στ.184-205) νὰ πολεμήσει τοὺς Σόλυμους, ἕναν ἄγριο λαὸ στὰ σύνορα τῆς Λυκίας, τοὺς ὁποίους ὁ ἥρωας κατορθώνει νὰ νικήσει. Τέλος, τὸν στέλλει νὰ ἀντιμετωπίσει τὶς Ἀμαζόνες. Ὁ Βελλεροφόντης τὶς σκοτώνει κι' αὐτές, καθὼς ἐπίσης καὶ τοὺς πρὸ γενναίους ποῦ εἶχε βάλει ὁ Ἰοβάτης νὰ τοῦ στήσουν ἐνέδρα στὸν γυρισμό. Τότε πιά κατάλαβε ὁ βασιλιάς τῆς Λυκίας πῶς ἕνας τέτοιος ἥρωας θὰ πρεπε νά ναι βλαστὸς κάποιου θεοῦ. Προτίμησε λοιπὸν νὰ τοῦ δώσει τὴν κόρη του γυναικα καὶ προίκα τὸ μισό του βασίλειο. Μαζί της ἀπέκτησε τρία παιδιά, τὸν Ἰσανδρον, τὸν Ἰππόλοχον καὶ τὴν Λαοδάμειαν. Τοῦ Ἰππόλοχου γιὸς καυχίεται ὁ Γλαῦκος πῶς εἶναι καὶ κλείνει τὴν ἱστορία τῆς καταγωγῆς του μὲ τοὺς ἀκόλουθους στίχους, ὅπου καὶ ἡ περιφημὴ πατρικὴ προτροπὴ «αἰέν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων» σὰν ὑποχρέωση τῆς ἐνδοξῆς διπλῆς καταγωγῆς του ἀπὸ τὴν Ἐφύρη καὶ τὴν Λυκία:

Ἰππόλοχος δέ μ' ἔτικτε, καὶ ἐκ τοῦ φημι γενέσθαι·
 πέμπε δέ μ' ἐς Τροίην, καὶ μοι μάλα πόλλ' ἐπέτελλεν,
 αἰέν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων,
 μηδὲ γένος πατέρων αἰσχυνέμεν, οἱ μέγ' ἄριστοι
 ἐν τ' Ἐφύρῃ ἐγένοντο καὶ ἐν Λυκίῃ εὐρείῃ.
 ταύτης τοι γενεῆς τε καὶ αἵματος εὐχομαι εἶναι.

Τὰ ἀκόλουθα στοιχεῖα τοῦ σχετικοῦ μὲ τὸν Διομήδη καὶ Γλαῦκο

9. Βλ. λήμμα *Iobates* (Ἰοβάτης) στοῦ W.H.Roscher, *Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie*, Leipzig 1884-86.

χωρίου¹⁰ (στ.145-211), όπου και ἡ διήγηση γιὰ τὸν Βελλεροφόντη,¹¹ μᾶς ὁδηγοῦν σὲ μιὰ πολὺ παλιὰ ἐποχή: α) Τὸ χωρίο ἀρχίζει καὶ τελειώνει μετὰ τὴν προγονικὴ καταγωγὴ τοῦ Γλαύκου ἀπὸ τὴν Ἑφύρη: κυκλικὴ σύνθεση. β) Οἱ σχέσεις Ἀργεῖους-Λυκίας καὶ γενικότερα Μ. Ἀσίας, ποὺ ὑποδηλώνονται στοὺς παραπάνω στίχους, εἶναι δυνατόν νὰ ἀναχθοῦν στὸν 15ον-13ον αἰ. π.Χ.¹² γ) Ὁ Πρῶτος τοποθετεῖται ἐπίσης στὴ Μυκηναϊκὴ ἐποχή.¹³ δ) Ἡ μνημονευόμενὴ Χίμαιρα¹⁴ εἰκονίζεται μαζί μετὰ τὸν Βελλεροφόντη σὲ

10. Γιὰ τὴν παλαιότητα τοῦ ἐπεισοδίου Γλαύκου - Διομήδῃ βλ. R. Peppermüller, «Die Glaucus - Diomedes Szene der Ilias, Spuren Vorhomerischer Dichtung», *Wiener Studien* 75(1962) 5-21. Ἡ μελέτη αὕτη εἶναι ἀπόσπασμα (περίληψη) ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ ἴδιου, *Die Bellerophon's Sage, ihre Herkunft und Geschichte*, Diss., Tübingen 1961, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν εἶδα.

11. Γιὰ τὴν ἀναγωγὴ τοῦ μύθου τοῦ Βελλεροφόντη στὴ Μυκηναϊκὴ ἐποχὴ βλ. Persson, *The Royal Tombs*, σσ.65, 121 κέξ· Jeffery, *Companion*, σ.555· Kirk, *Homer and the Epic*, ὁ.π., σσ. 80, 152· Tritsch, «Bellerophon's Letter», ὁ.π. σ.1224· Nilsson, *Homer*, σ.261· Stubbings, «The First Heroic Age», ὁ.π., σ.648· Aravantinos, «Osservazioni», σσ. 117-19· διαφορετικὴ γνώμη ἔχει ὁ Heubeck, «Schrift», σσ.130, 134.

Γιὰ τὴν ἐλληνικὴ προέλευση τοῦ ὀνόματος Βελλεροφόντης καὶ τὴν ἐλληνικὴ τοῦ καταγωγὴ βλ. P. Kretschmer, «Bellerophon», *Glotta* 31 (1951) 92-103. Αὐτοὶ ἀντικρούσεις ἀντιθέτων ἀπόψεων· βλ. ἀκόμα A. Heubeck, «Argeiphontes und verwandtes», *Beiträge zur Namenforschung* 5(1954) 25-28. Γενικά γιὰ τὸν μῦθο βλ. Robert Graves, *The Greek Myths I*, Baltimore 1955, σσ.252-56· Pierre Grimal, *Dictionnaire de la Mythologie Grecque et Romaine*, Paris 1958· μυθολογικὸ Λεξικὸ τοῦ Roscher.

Γιὰ τὴν ἐπίδραση τοῦ μύθου τοῦ Βελλεροφόντη στὴν πλαστικὴ, ζωγραφικὴ, δραματούργια καὶ ὅπερα βλ. H. Hunger, *Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie*, Wien 1955,³ σ.68.

Γιὰ τὸν μῦθο τοῦ Βελλεροφόντη σὲ σχέση μετὰ τὴν Χίμαιρα στὴν Ἀρχαϊκὴ Ἑλληνικὴ Τέχνη βλ. M.L. Schmitt, «Bellerophon and the Chimaera in Archaic Greek Art», *American Journal of Archaeology* 70 (1966) 341-47.

Βλ. ἐπίσης καὶ σημ. 10.

12. Nilsson, *Homer* 261-62· Schachermeyr, *Poseidon* 175 κέξ· Kretschmer, «Bellerophon's Letter», ὁ.π. σσ.92-103· C.J. Ruijgh, *L'élément Achéen dans la langue épique*, Assen 1957, 17· Webster, *From Mycenae to Homer*, London 1958/1960, 25, 179· τοῦ ἴδιου, *Companion*, σ.453· Μαρινάτος, *Πρόλογος*, σ.11· Wace, *Companion*, σ.354· Desborough, *The Last Mycenaeans and their Successors. An Archaeological Survey*, Oxford 1964, 161 κέξ, 220· Tritsch, «Bellerophon's Letter», ὁ.π. σ.1225· τοῦ ἴδιου, «Tirynthis Semata», ὁ.π. σ.126 κέξ· Aravantinos, «Osservazioni», σ.118· Bryce, «The Lukka People», σ.10-11. Γενικά γιὰ τίς σχέσεις Μυκηναίων - Μ. Ἀσίας αὕτη τὴν ἐποχὴ βλ. τὴν ἐξοχὴ μελέτη τοῦ Stefan Hiller, «Ra-mi-ni-ja: Mykenisch-Kleinasiatische Beziehungen und die Linear B- Texte», *Ziva Antika* 25(1975) 388-412, ὅπου γίνεται ἀριστερὴ ἐκμετάλλευση α) τῶν ἀρχαιολογικῶν δεδομένων (μετὰ παράθεση πλουσιωτάτης βιβλιογραφίας) β) τῶν μυθολογικῶν στοιχείων γ) τῶν στοιχείων ποὺ ἀντλοῦνται ἀπὸ τὴν μελέτῃ τῶν Μυκηναϊκῶν κειμένων. Αὐτοῦ ἐπίσης (σ.390) καὶ βιβλιογραφία γιὰ τίς θρησκευτικὰς σχέσεις μεταξὺ Μυκηναίων καὶ Μικρασιατῶν.

13. Tritsch, «Bellerophon's Letter», ὁ.π. σ.1224· τοῦ ἴδιου, «Tirynthis Semata», ὁ.π. σσ.125-26.

14. Βλ. τὴ σημ. γιὰ τὸν Βελλεροφόντη· γιὰ τὴν ἐπιβίωση τῆς ἀρχαίας Χίμαιρας μέχρι σήμερα βλ. Γ. Κουρμούλη, «Ἐπιβιώσεις τῆς ἀρχαίας Χίμαιρας ἐν Κύπρῳ», *Πρακτικὰ τοῦ Πρώτου Διεθνoῦς Κυπρολογικοῦ Συνεδρίου* (Λευκωσία, 14-19 Ἀπριλίου 1969), τόμος Γ' Νεώτερον Τμήμα, Μέρος Β' Φιλολογία - Λαογραφία, Λευκωσία 1973, σσ.199-203.

γυάλινο πλακίδιο πού βρέθηκε σέ μυκηναϊκό τάφο (Δενδρά).¹⁵ ε) Τό μοτίβο τῆς περιπέτειας τοῦ Βελλεροφόντη μέ τή γυναίκα τοῦ Προίτου "Αντεια εἶναι καί αὐτό παμπάλαιο.¹⁶

Μέσα σ' αὐτά τὰ συμφραζόμενα μέ τὸ μυκηναϊκό χρῶμα γίνεται ἡ μοναδική μνεία γιά ἐπιστολή¹⁷ (πίνακι πτυκῶ¹⁸) στὰ Ὀμηρικά Ἔπη, πού λογικό εἶναι νά τοποθετηθεῖ καί αὕτη στή Μυκηναϊκή ἐποχή.¹⁹

Σ' αὐτὸ ἀκριβῶς συνηγοροῦν καί οἱ παρακάτω λόγοι: α) Στῇ Μυκηναϊκῇ Ἑλλάδα ἡ γραφή ἦταν σέ χρήση ἀνάμεσα στὸν 16ον-13ον αἰ. π.Χ.²⁰ Πινακίδες μέ Γραμμικὴ γραφή Β ἔχουν βρεθεῖ, ὅπως εἶναι γνωστό, σὲ πολλοὺς μυκηναϊκοὺς τόπους, καί ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς στὶς Μυκῆνες καί στὴν Τίρυνθα,²¹ δηλαδὴ στὸν τόπο, ὅπου ἐκτυλίσσεται ἡ σχετικὴ μέ τὸν Προίτο καί τὸν Βελλεροφόντη μυθικὴ διήγηση. β) Ἡ ἀνταλλαγὴ διπλωματικῶν ἐπιστολῶν στὴν προϊστορικὴ ἐποχὴ στὸν χῶρο τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου (Δ.Μ. Ἀσία) εἶναι γνωστή.²²

Στὸ ἐρώτημα λοιπὸν σέ ποιά γραφὴ θὰ μπορούσε νὰ εἶχε γραφεῖ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Προίτου ἡ ἀπάντησή μας εἶναι αὐτονόητη: μέ βάση τοὺς παραπάνω συλλογισμοὺς καταλήγουμε σὸ συμπέρασμα πὼς πρόκειται γιά τὴ Γραμμικὴ γραφὴ Β ἀφοῦ αὕτη ἦταν σέ χρήσιμη σὸ ἀνάκτορο τῆς Τίρυνθας τὴν ἐποχὴ αὕτη.

Ὅμως ὁ μὴ εἰδικὸς πού ἀπλῶς γνωρίζει ὅτι τὰ Μυκηναϊκά κείμενα, πού ἔχουν σωθεῖ ὡς ἐμᾶς, εἶναι λογιστικοῦ περιεχομένου, εὐλόγα θὰ διερωτηθεῖ ἂν ἡ Γραμμικὴ γραφὴ Β ἦταν κατάλληλη γιά τὴ μετάδοση ἐνὸς παρόμοιου μηνύματος. Τὴν ἀπάντησι δίνουν φράσεις ὁλοκληρῆς πού ἀπαντοῦν στὰ Μυκηναϊκά κείμενα, ὅπως οἱ ἀκόλουθες: α) PY Ta 711.1:

15. Persson, *The Royal Tombs*, σσ.65, 121 κέξ. Nilsson, *Greek Mythology*, σσ.34,54 - Ἑλληνικὴ Μυθολογία, σσ.45, 65.

16. Nilsson, *Greek Mythology*, σ.52-53 - Ἑλληνικὴ Μυθολογία, σ.64. Κακριδὶ, Ὀμηρικὰ θέματα, σ.31. Tritsch, «Bellerophon's Letter», ὁ.π. σ.1226.

17. Jeffery, *Companion*, σ.555. Tritsch, «Bellerophon's Letter», ὁ.π. σσ.1223, 1227, 1229. Aravantinos, «Osservazioni», σ.121.

18. Γιά τὸν ὅρο πίναξ πτυκός βλ. Jeffery, *Companion* σ.555. Howard, *Dictys Cretensis*, ὁ.π. σσ.43-44. Aravantinos, «Osservazioni», σ.123 κέξ., ὅπου καί ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία ὁ Ἀραβαντινὸς θεωρεῖ ὑποπτι τὴ λ. πτυκῶ, ἐπειδὴ ἀπαντᾷ γιά μιὰ καί μόνη φορά στὸ Ἔπος: Ὑποθέτει ὅτι κρύβεται κάτω ἀπὸ τὸ πτυκῶ ἢ λ. τυκῶ: Ὅμως μετρικὰ ἡ διόρθωσι, ὅπως ἦδη παρατήρησε ὁ Heubeck, «Schrift», σ.142, εἶναι ἀδύνατη.

19. Evans, *SM I*, 64. Aravantinos, «Osservazioni», σσ.120-21, 123. Γιά τίς συζητήσεις πού ἔχουν γίνει σχετικὰ μέ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Προίτου στὴν ἀρχαιότητα καί στὰ νεώτερα χρόνια βλ. Heubeck, «Schrift», σ.135 κέξ.

20. L. Godart, «Le linéaire A et son environnement», *SMEA* 20(1979) 34-36. J.P. Olivier, «L'Origine de l'écriture linéaire B», αὐτόθι, σσ.43-52, εἰδικὰ σσ.45-52.

21. Βλ. I.K. Προμπονά, *Σύντομος Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν Φιλολογίαν*, Ἀθῆναι 1977, 11-12.

22. Tritsch, «Tirynthia Semata», ὁ.π. σ.136. Kerschenshteiner, *Die Mykenische Welt*, σ.18-19. Bryce, «The Lukka People», σσ.2-10.

o-wi-de pu₂-ke-qí-ri o-te wa-na-ka te-ke au-ke-wa da-mo-ko-ro.²³ β) PY Ep 704.5-6: e-ri-ta i-je-re-ja e-ke e-u-ke-to-qe e-to-ni-jo e-ke-e te-o da-mo-de-mi pa-si ko-to-na-o | ke-ke-me-na-o o-na-lo e-ke-e...²⁴

Τέλος θά μπορούσε επίσης νά διερωτηθεῖ κανεῖς: πῶς εἶναι δυνατόν ὁ Ὅμηρος, πού ζεῖ τὸν 8ον αἰ. π.Χ., νά μνημονεύει μιὰ ἐπιστολή γραμμένη σὲ γραφή πού αἰῶνες ὁλόκληρους πρὶν εἶχε παύσει νά χρησιμοποιεῖται.²⁵ Ὁ τρόπος δημιουργίας τοῦ Ἔπους²⁶ δίνει, νομίζω, τὴν ἀπάντησι: ὅπως εἶναι γνωστὸν ὁ Ὅμηρος ζεῖ τὸν 8ον αἰ. π.Χ. σὲ κάποια Ἰωνικὴ περιοχὴ τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐκεῖ συνθέτει τὰ ἀθάνατα Ἔπη του. Φυσικὰ χρησιμοποιεῖ τὴν σύγχρονή του Ἰωνικὴ διάλεκτο. Ἀφθονοὶ ὅμως ὑλικό, θέματα, παραδόσεις κ.λ.π. ἀντλεῖ καὶ ἀπὸ τὰ σύγχρονά του ἐπικά τραγούδια, πού ἔχουν ποικίλη τοπικὴ καὶ χρονικὴ πρὸςέλευση. Εἶναι λοιπὸν πολὺ λογικὸ νά υποθέσῃ κανεῖς ὅτι ἀπὸ κάποιο παρόμοιο τραγούδι ἀντλήσῃ ὁ ποιητὴς τὴν σχετικὴν μὲ τὸν Βελλεροφόντη διήγησι, ὅπου μεταξὺ ἄλλων καὶ ὁ λόγος γιὰ τὴν ἐπιστολή, τὰ *σήματα*²⁷ *λυγρά*.

23. Ὡς εἶδε *Φύγεβρις ὅτε Φάναξ θῆκε Αὐγέφαν *δαμοκόρον = Ἔτοι (ὡς ἔξης) εἶδε ὁ Φύγεβρις, ὅταν ὁ Ἄναξ διόρισε (ἐγκατέστησε) τὸν Αὐγέαν *δαμοκόρον (=διοικητὴ, φροντιστὴ τοῦ δήμου ἢ κατὰ παρόμοιο). Ἡ φράσις αὕτη, πού ἀποτελεῖ τὸν α' στίχο τῆς πυλιακῆς πινακίδας Ta 711, εἶναι ἡ ἐπικεφαλίδα μιᾶς ὁμάδας κειμένων (Ta), πού καταγράφουν πολυτελοῦς κατασκευῆς ἐπιπλά καὶ σκεύη.

24. Ἐρίθα ἱέρεια ἔχει εὐχετοῖ τε *ἐτώνιον ἔχεν θεῶ δᾶμος δε μῖν φασι κτεινάνων *ke-ke-me-ná-w* ὀνατὸν ἔχεν = Ἡ ἱέρεια Ἐρίθα κατέχει (αὐτὸν τὸν ἀγρὸ) καὶ διαβεβαιώνει ὅτι τὸν ἔχει μὲ ὅλα του τὰ δικαιώματα γιὰ χάρι τῆς θεοῦ. Ὅμως ἡ κοινότητα ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἱέρεια κατέχει τὴν ἐπικαρπία τοῦ ἀγροῦ μόνο, καθόσον ἀνήκει στίς κοινοτικὰ γαῖες. Ἡ φράσις αὕτη πιάνει τοὺς στίχους 4 καὶ 5 τῆς πυλιακῆς πινακίδας Ep 704, πού καταγράφει αἰτοφόρους ἀγρούς, τῶν ὁποίων ἡ ἔκτασι ὑπολογίζεται μὲ βάση τὸν σπορὸν πού ἀπαιτεῖται γιὰ τὴ σπορὰ τους. Προφανῶς κάποια ἀμφισβήτηση ὑπάρχει γυρὼ ἀπὸ τὴν κυριότητα τοῦ τεράστιου ἀγροῦ (γιὰ τὴ σπορὰ του χρειάζονται περίπου 470 λίτρα σιτάρη) τῆς ἱέρειας Ἐρίθας καὶ αὐτὸ ὑποδηλώνει ὁ εὐσυνειδητὸς γραφέας μὲ τὴν παραπάνω φράσι, πού ἀποτελεῖ συγχρόνως τὴν παλαιότερη μαρτυρία οικονομικῆς διένεξης ἀνάμεσα στὴν Πολίτεια (δᾶμος) καὶ τὸ ἱερατεῖο (ἱέρεια)*

25. Ὅπως εἶναι γνωστὸ ἡ Γραμμικὴ γραφή Β παύει νά χρησιμοποιεῖται μετὰ τὸ 1.200 π.Χ. Πρβλ. σμ.20.

26. M. Parry, «Studies in the Epic Technique of Oral Verse-Making II The Homeric Language as the Language of an Oral Poetry», *Harvard Studies in Classical Philology* 43(1932) 1-50· Ruijgh, *L'élément Achéen* ὁ.π. τοῦ ἴδιου, *Lingua* 21(1968) 392-93· I.K. Προμπονά, *Ἡ Μυκηναϊκὴ Ἐπικὴ Ποίησις μὲ βάση τὰ Μυκηναϊκά κείμενα καὶ τὰ Ὀμηρικὰ Ἔπη*, Ἀθῆνα 1980, 19 κέξ.

27. Γιὰ τὴν σημασίαν τοῦ ὅρου *σήματα* στὸν Ὅμηρον καὶ γενικὰ στὴν Προσωκρατικὴ σκέψιν πβλ. R.A. Prier, «Pre-Socratic Thought», ὁ.π. σσ.95-96· Heubeck, «Schrift», σ.139-40.

SUMMARY

Catherine Papathoma-Mastoropoulou, *Echo of Linear B in Homer?*

Is the much-discussed homeric passage Z 168-169 an echo of Linear B? The answer given here is positive and is based upon: a) The «mycenaean» context in which the expression *πόρην δ' ὁ γε σήματα λυγρά, γράψας ἐν πίνακι πτυκτῶ θυμοφθόρα πολλά* occurs, b) The use of writing by Tiryns in Mycenaean times, c) The evidence about diplomatic correspondence as early as 16th-13th centuries B.C. in the countries of Eastern Mediterranean.

It is argued that, given the way in which the epic was composed, Homer could have mentioned a writing, which had stopped being used for centuries by that time.